

БУДНИ ХОРА
СДРУЖЕНИЕ

ти броиш

НАРЪЧНИК НА ПАЗИТЕЛЯ НА ВОТА

**Обучителен материал за наблюдатели,
застъпници и представители**

1. ТИ НЕ УПРАВЛЯВАШ СЕКЦИЯТА. ТИ ПАЗИШ ПРАВИЛАТА.

Наблюдателят, застъпникът и представителят не са членове на секционната изборителна комисия и не извършват действия вместо нея. Те присъстват в изборния ден, за да следят изборния процес да протича законосъобразно, спокойно, прозрачно и без натиск върху изборителите. Тяхната задача е да наблюдават, да разпознават нередностите навреме, да искат реакция от комисията и при необходимост да подават сигнали по установения рег. Най-важното правило е просто: не пречиш, не спориш излишно, не се намесваш в работата на СИК, но не пропускаш нарушение.

ЕДНА МИСИЯ, ТРИ РОЛИ

В изборния ден трите фигури имат различен статут, но сходна практическа задача.

Наблюдателят следи за законосъобразното протичане на изборния процес.

Застъпникът представлява конкретна кандидатска листа.

Представителят представлява партия, коалиция или инициативен комитет в рамките на допустимото от закона.

Независимо от ролята, всеки от тях има право да присъства, да наблюдава, да следи действията на комисията и да подава сигнали при нарушения. За всички важи и едно общо ограничение: **нямат право да нарушават реда, да агитират, да въздействат върху изборители или да извършват действия вместо комисията.**

КАК ВЛИЗАШ В СЕКЦИЯТА?

В изборното помещение се влиза не просто като присъстващо лице, а като надлежно легитимиран участник. Всеки наблюдател, застъпник или представител трябва да носи съответния документ и отличителен знак. Без доверие, пълномощно или отличителен знак присъствието в секцията е недопустимо. Също така отличителните знаци не следва да съдържат нерегламентирани партийни символи или други обозначения, които противоречат на правилата.

Още при влизането си пазителят на вота трябва да провери и дали в помещението има други лица, които не са надлежно легитимирани. Следи се и за това да не присъстват повече от допустимия брой наблюдатели, застъпници или представители. Лица без документи, с неутвърдени знаци, както и въоръжени, нетрезви или дрогирани лица не следва да присъстват в изборното помещение.

2. ТВОИТЕ ПРАВА В ИЗБОРНИЯ ДЕН

Право на присъствие в изборното помещение

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да присъстват в изборното помещение при откриването и закриването на изборния ден, по време на гласуването, при отварянето на избирателните кутии, при преброяването на бюлетините и при установяването на резултатите от гласуването. Присъствието им е част от гаранциите за публичност и прозрачност на изборния процес.

Право да наблюдават непосредствено действията на секционната избирателна комисия

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да следят действията на секционната избирателна комисия през целия изборен ден. При упражняване на това право следва да им бъде осигурена реална възможност за непосредствено наблюдение на процеса, включително при преброяването на бюлетините и попълването на протокола.

Право да присъстват при отчитането и обработването на резултатите

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да присъстват не само в секцията, но и при приемането, проверката и обработването на протоколите от по-горестоящите избирателни комисии. Това право е важно, защото контролът върху изборния процес не приключва с края на гласуването, а продължава и при отчитането на резултатите.

Право да подават жалби и сигнали за нарушения

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да подават жалби и сигнали, когато установят нарушения на изборния процес. Това включва случаи на действия или бездействия, които противоречат на Изборния кодекс, на решенията на Централната избирателна комисия или на правилата за провеждане на изборния ден.

Право да получат копие от протокола на секционната избирателна комисия

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да получат копие от протокола на секционната избирателна комисия с резултатите от

гласуването. Това копие се предоставя по установения ред и е важна гаранция за проследимостта на резултата, отчетен в секцията.

Предоставя се по един брой копие на протокол: представителите – по един от партия, коалиция и инициативен комитет, застъпниците – по един за всяка кандидатска листа, наблюдателите – по един за всяка организация, регистрирана като наблюдател на изборите. Копието трябва да е подпечатано с печата на СИК и да има 3 подписа.

Право да присъстват на заседанията на изборителните комисии

Наблюдателите имат право да присъстват на заседанията на изборителните комисии, а за застъпниците и представителите също е предвидено участие в рамките на установения от закона и решенията на ЦИК рег. Това право осигурява допълнителна прозрачност при вземането на решения и при разглеждането на възникнали въпроси в изборния процес.

Право на съдействие при упражняване на правомощията

При осъществяване на своите права наблюдателите имат право на съдействие от държавните и местните органи, техните администрации и изборителните комисии. Това съдействие е необходимо, за да могат ефективно да изпълняват функциите си по наблюдение и сигнализиране.

Право да не бъдат отстранявани произволно

При надлежна легитимация наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да бъдат отстранявани произволно от изборното помещение. Когато възникне спор относно присъствието им или упражняването на техните права, въпросът се решава по реда, предвиден в Изборния кодекс и в решенията на Централната изборителна комисия.

Право на пряка видимост върху изборния процес

При преброяването, попълването на протокола, приемането и проверката на изборните книжа следва да бъде осигурена възможност наблюдателите, застъпниците и представителите да виждат непосредствено извършваните действия. Това право е важно, защото само реалното наблюдение гарантира ефективен граждански и процесуален контрол.

Право да останат до окончателното приключване на работата в секцията

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да останат в изборното помещение до приключване на всички действия по преброяването, попълването на протокола и установяването на резултатите. Това право е пряко свързано с възможността им да упражнят реален контрол върху законосъобразността на процеса.

3. КАКВО НЕ БИВА ДА ПРАВЯТ НАБЛЮДАТЕЛИТЕ, ЗАСТЪПНИЦИТЕ И ПРЕДСТАВИТЕЛИТЕ?

Нямат право да пречат на работата на секционната избирателна комисия

Наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да възпрепятстват работата на секционната избирателна комисия, да създават напрежение в изборното помещение или с поведението си да затрудняват нормалното протичане на изборния ден. Те присъстват, за да наблюдават и да следят за законосъобразността на процеса, а не за да ръководят действията на комисията.

Нямат право да извършват действия вместо комисията

Наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да извършват действия, които законът възлага на секционната избирателна комисия. Те не боравят с бюлетини, изборни книжа, протоколи, списъци и други изборни материали, не отбелязват данни в документите на комисията и не участват в самото провеждане на гласуването или в преброяването.

Нямат право да дават указания на избирателите как да гласуват

Наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да въздействат върху свободната воля на избирателите, да дават указания за начина на гласуване, да насочват към определен избор, да разясняват как да бъде отбелязан вотът по начин, който влияе върху решението на гласуващия, или да се намесват в упражняването на избирателното право.

Нямат право да агитират

В изборния ден наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да извършват предизборна агитация в изборното помещение и около него. Те не могат да използват думи, знаци, материали, символи или поведение, с които пряко или косвено да призовават в подкрепа на кандидат, партия, коалиция или инициативен комитет.

Нямат право да нарушават тайната на вота

Наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да стоят по начин, който позволява да видят избора на избирателя, да се приближават до мястото за гласуване или до машината така, че да наблюдават вота, да правят опити да узнаят как е гласувал избирателят или по какъвто и да е начин да компрометират тайната на гласуването.

Нямат право да бъдат придружители на избиратели

Наблюдатели, застъпници и представители не могат да бъдат придружители на избиратели. Това ограничение е изрично предвидено в Изборния кодекс и цели да изключи всякакво неправомерно влияние върху упражняването на вота.

Нямат право да присъстват без надлежна легитимация

Наблюдателите, застъпниците и представителите могат да упражняват правата си само ако са надлежно регистрирани и се легитимират със съответния документ и отличителен знак. Без удостоверение, пълномощно или отличителен знак, както и при използване на неутвърдени или недопустими обозначения, те не следва да присъстват в изборното помещение.

Нямат право да носят отличителни знаци с недопустимо съдържание

Отличителните знаци на наблюдателите, застъпниците и представителите не могат да съдържат елементи, които противоречат на утвърдения от ЦИК образец или които имат агитационен характер. Те служат само за легитимация, а не за политическо въздействие.

Нямат право да отказват изпълнение на законните разпореждания за реда в помещението

Когато председателят на секционната избирателна комисия дава разпореждания, свързани с реда в изборното помещение и с нормалното протичане на изборния процес, наблюдателите, застъпниците и представителите са длъжни да ги спазват, стига те да не противоречат на закона. Те не могат чрез поведение или отказ от съдействие да създават безредие в секцията.

Нямат право да излизат извън ролята си на наблюдаващи лица

Наблюдателите, застъпниците и представителите имат право да виждат, да следят, да възразяват и да сигнализират, но нямат право да се превръщат в активни участници в самото провеждане на изборите. Тяхната роля е контролна и наблюдателна. Те действат чрез присъствие, наблюдение, сигнализиране и проследяване на законосъобразността на процеса, а не чрез намеса в действията на комисията или на избирателите.

ПЪРВИТЕ 10 МИНУТИ СА НАЙ-ВАЖНИ

Още при откриването на изборния ген направи бърза проверка на помещението. Това не е формалност. Много нарушения се виждат още преди първия гласувал.

Провери:

- има ли информационно табло;
- поставени ли са телефоните за връзка с РИК, МВР и прокуратурата;
- има ли образец на бюлетината и указания за гласуване;
- параванът осигурява ли тайната на вота;
- поставен ли е син химикал;
- правилно ли са обособени кутиите;
- пуснато ли е и работи ли видеонаблюдението;
- има ли в помещението лица без право да присъстват.
- Ако още в началото виждаш липси, хаос или неправомерно присъствие на лица, това е ясен сигнал да бъдеш особено внимателен през целия ген.

4. КОЙ ИМА ПРАВО ДА Е ВЪТРЕ И КОЙ НЕ?

Изборното помещение не е място за случайни посетители. Всички присъстващи трябва да са там на законно основание и да могат да се легитимират. Следи се за лица без удостоверение, без пълномощно, без отличителен знак, с партийни символи върху знаците или с неясна роля в процеса.

Особено внимателно следи и за присъствие на лица, които се държат като „организатори“, „помагачи“ или „наблюдатели“, без да имат такъв статут. Нерядко нарушението започва точно с неправомерно присъствие на човек, който уж само стои в помещението, но всъщност влияе на хода на процеса или на избирателите.

5. КАКВО СЕ СЛЕДИ ПО ВРЕМЕ НА ГЛАСУВАНЕТО?

По време на гласуването се следи процесът да протича в спокойствие, ред и законосъобразност. Не трябва да има агитация в изборното помещение и около него. Не трябва да има листовки, подаръци, почерпки, подканване към определен избор или натиск върху избиратели. Не трябва да има маркирани образци на бюлетини или указателни табла, които насочват как да се гласува.

Не трябва лични данни на избиратели да се четат на глас. Не трябва да има поведение, което нарушава тайната на вота или позволява някой да следи избора на гласуващия.

Следи и за това избирателите да бъдат допускани по установения ред и без необосновано забавяне или произвол. Понякога нарушението не е шумно. Понякога то е „дребно“ - поглед над рамото, подхвърлена реплика, твърде близко стоене, указание кой ред да се избере. Именно тези уж дребни ситуации трябва да се улавят навреме.

При машината няма „помагачи“

Машинното гласуване изисква особено внимание към тайната на вота. Никои не бива да стои твърде близо до машината, да наблюдава екрана, да сочи, да подсказва или да влияе върху избора на избирателя. Ако се налага съдействие, то трябва да бъде дадено в рамките на допустимото и без видимост към съдържанието на вота.

Всеки опит някой да „помогне“, като всъщност насочва избора или вижда какво прави избирателят, е риск за тайната на вота и трябва да бъде следен много внимателно.

Придружителят е изключение, не удобен начин за влияние

Гласуването с придружител е строго уредено и трябва да се следи внимателно. Неграмотността не е основание за придружител. Едно лице не може да бъде придружител на повече от двама избиратели. Член на СИК, наблюдател, застъпник, представител, техник, анкетър и охрана не могат да бъдат придружители. Придружителят се вписва в съответния списък.

Ако виждаш лица, които влизат с избиратели без основание, ако едно и също лице многократно придружава гласуващи или ако придружителят очевидно насочва избора, това е сериозен риск от нарушение и трябва да се реагира.

6. КАКВО СЛЕДИШ И КАК ДЕЙСТВАШ, КОГАТО НЕЩО НЕ Е НАРЕД?

Какво следя по време на гласуването?

- ✓ без агитация в и около секцията;
- ✓ говори се само на български в СИК;
- ✓ избирателите се допускат един по един;
- ✓ данни от лични документи не се четат на глас;
- ✓ да се дава избор между машина и хартия;
- ✓ бюлетината се откъсва непосредствено пред избирателя;
- ✓ забранено е снимането в изборното помещение;

- ✓ да няма човек на по-малко от 2 метра от машината;
- ✓ да няма „помагачи“ около екрана;
- ✓ съдействие от член на СИК – само от разстояние, без видимост върху екрана;
- ✓ да не се допуска гласуване вместо избирателя.

Рискови ситуации и схеми

- > предварително откъснати бюлетини;
- > белязани бюлетини;
- > несъответствие между номера на бюлетината и номера в кочана;
- > изнасяне или внасяне на бюлетина;
- > заснет или показан вот;
- > натиск при машинно гласуване;
- > член на СИК стои близо до машината и следи кой как гласува;
- > бюлетина без гва печата;
- > подмяна на химикалка;
- > неправомерни придружители;
- > купуване на гласове;
- > раздаване на пари или храна;
- > превоз на групи избиратели;
- > събиране на лични карти;
- > финансов натиск или заплахи;
- > контрол извън секцията;
- > лица, които наблюдават кой влиза и кой излиза;
- > списъци с данни на избиратели;
- > групово гласуване;
- > „индианска нишка“

При машинното гласуване

- ✓ да не се допуска член на СИК или друг да гласува вместо избирател;
- ✓ да не се допуска член на СИК или застъпник в близост до машината;
- ✓ когато избирателят изпитва затруднение, член на СИК му оказва съдействие от не по-малко от 2 метра;
- ✓ съдействието е без видимост върху екрана;
- ✓ съдействието е без влияние върху вота;
- ✓ тайната на вота трябва да бъде запазена;
- ✓ при машината няма „помагачи“ около екрана.

При гласуване с придружител

- неграмотността не е основание за придружител;
- едно лице не може да бъде придружител на повече от двама избиратели;
- член на СИК, наблюдател, застъпник и представител не могат да бъдат придружител;
- техник, анкетьор и охрана също не могат да бъдат придружител;
- придружителят се вписва в списъка на придружителите

Какво следя при преброяването?

- ! видеонаблюдението трябва да работи;
- ! да имаш видимост към действията на СИК;
- ! бюлетините се вадят и броят по правила;
- ! да не се смесват купчинки и видове бюлетини;
- ! невалидните бюлетини се обявяват ясно;
- ! записвай си резултатите паралелно;
- ! протоколът да е без грешки и граскане;
- ! точни числови данни;
- ! вписване на присъстващите лица;
- ! получаване на копие с 3 подписа и печат

СЛЕД 20:00 НАЙ-ВАЖНОТО ТЕПЪРВА ЗАПОЧВА

Краят на гласуването не е край на работата ти. Тогава започва най-чувствителната част - преброяването и установяването на резултата. Трябва да следиш видеонаблюдението да работи, действията на СИК да са видими, бюлетините да се обработват по правилата, да не се смесват купчинки и видове бюлетини, недействителните бюлетини да се обявяват ясно и да се посочва причината за недействителност.

Добра практика е да си записваш паралелно резултатите, които се обявяват, за да можеш после да ги сравниш с вписаното в протокола. Следи протоколът да бъде попълнен четливо, точно и без числови несъответствия, да са нанесени всички необходими данни, да има подписи и печат и да са отразени възраженията, ако има такива.

КРИТЕРИИ ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ И НЕДЕЙСТВИТЕЛНОСТ НА БЮЛЕТИНИТЕ

Бюлетините от машинното гласуване не могат да бъдат недействителни, дори да са без печат.

Хартиени бюлетини - критерии за действителност

- Бюлетината е по установен образец.
- На гърба на бюлетината са положени два печата на СИК.
- Върху бюлетината вотът на избирателя е отбелязан със знак „X“ или „V“ с химикалка, пишеща със син цвят, само в едно от квадратчетата за гласуване – за партия, коалиция или за независим кандидат.
- Вотът на избирателя е отбелязан със знак „X“ или „V“ с химикалка, пишеща със син цвят, само в квадратчето „Не подкрепям никого“.
- Вотът е отбелязан само в едно от квадратчетата за гласуване и няма отбелязано предпочитание (преференция) или е отбелязано едно или повече от едно предпочитание (преференция) в кръгчетата със знак „X“ или „V“ с химикалка, пишеща със син цвят.
- Знакът „X“ или „V“ отбелязан с химикалка, пишеща със син цвят, излиза извън квадратчето на съответната кандидатска листа, но не навлиза в друго квадратче.
- Върху бюлетината няма вписани символи и знаци, като букви, цифри и други знаци.
- В бюлетината има отклонения, дължащи се на дефекти и грешки при производството, или когато върху нея има механични увреждания или зацапвания.
- Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изброените по-горе изисквания за действителност на гласа, но не е откъснат отрязъкът с поредния номер на бюлетината, гласът се брои за действителен, ако номерът на бюлетината съвпада с някой от номерата в качиците, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция.

Бюлетина с валидно отбелязан знак за партия/коалиция и отбелязано едно или повече от едно предпочитание са брои за валидна, като се отчита само гласът за партията/коалицията без преференциите.

Хартиени бюлетини - критерии за недействителност

- Бюлетината не е по установен образец.
- На гърба на бюлетината няма два печата на СИК.
- Вотът на избирателя е отбелязан със знак, различен от „X“ или „V“.
- Върху квадратче или кръгче в бюлетината знакът „X“ или „V“ не е отбелязан с химикалка, пишеща със син цвят.
- Върху бюлетината има отбелязване в повече от едно квадратче.
- Върху бюлетината е отбелязана само преференция без партия/коалиция.
- Знакът „X“ или „V“ засяга повече от едно квадратче за гласуване, така че не може да се определи еднозначно вотът на избирателя.
- Върху бюлетината има вписани символи, като букви, цифри и други знаци.
- В бюлетината няма отбелязан вот на избирателя.
- Бюлетина, отговаряща на изискванията за действителност на гласа, но не

■ е откъснат отрязъкът с поредния номер на бюлетината и този номер не съвпада с номерата в кочаните.

БЕЗ КОПИЕ ОТ ПРОТОКОЛА НЕ СИ ПРИКЛЮЧИЛ

Остани до края. Не си тръгвай след последния гласувал. Не си тръгвай и по време на броенето. Работата ти приключва, когато резултатът е установен, протоколът е оформен и ти получиш копие от него. Това копие е едно от най-важните средства за проследяване на законосъобразното отчитане на резултата.

Провери копието да е от погнпания протокол и да съдържа необходимите подписи и печат. Ако ти бъде отказано, това също следва да се отбележи и сигнализира.

7. ПРИ НАРУШЕНИЕ: СИГНАЛИЗИРАЙ

Когато установиш нарушение, първо си изясни точно какво се случва. След това спокойно и ясно обърни внимание на председателя на СИК и поискай реакция или решение на комисията. Ако нарушението продължава, не бъде отстранено или няма адекватна реакция, подай сигнал.

Не се конфронтирай излишно. Не влизай в лични спорове. Не превръщай ситуацията в по-голям хаос. Най-силната реакция е точната реакция - да назовеш проблема ясно, да поискаш действие и да направиш случая проследим.

ДОБРИЯТ СИГНАЛ СПИРА НАРУШЕНИЕ

При установяване на нарушение сигналът трябва да бъде подаден незабавно през сайта на „Ти Броиш“ или през мобилното приложение. За да може да бъде разгледан бързо и ефективно, сигналът трябва да съдържа възможно най-точна информация: номер на секцията, населено място и адрес, час на нарушението, описание какво точно се случва, кои лица участват, каква е била реакцията на председателя или на СИК, има ли свидетели и има ли риск нарушението да продължи. Колкото по-точно е описан случаят, толкова по-бързо може да бъде насочен и обработен.

Сигналите се поемат и насочват към юрист от „Правния щит“, като се изпращат по компетентност и се дава обратна връзка на подателя.

ПРИМЕРИ ЗА НАРУШЕНИЯ НА ИЗБОРНИТЕ ПРАВИЛА:

Незаконна реклама и агитация в изборния ден

ВЪЗМОЖНИ НАРУШЕНИЯ

Агитационни материали в близост до избирателна секция (на по-малко от 50 метра от Входа на сградата, в която има избирателна секция)

Застъпници или други представители, както и кандидати на политически сили, стоящи в непосредствена близост или агитиращи пред избирателната секция

Пропагандни внушения по местните радио и телевизионни станции, присъствие на кандидати около и във секциите

Пропагандни внушения, излъчени в национален ефир

Обозначителни знаци и номера на политически партии или коалиции, носени от застъпници или политици в избирателната секция

Разпространение на писмени материали в подкрепа на кандидати

Агитация по домовете на избирателите в изборния ден

Агитация на чужд език

Материали, призоваващи за гласуване в подкрепа на определена листа, публикувани в местни, регионални или национални вестници

Купуване на гласове

ВЪЗМОЖНИ НАРУШЕНИЯ

Раздаване на пари пред избирателната секция или в близост до нея

Предлагане на пари на избирателите, които влизат в избирателната секция

Раздаване на храна или други продукти срещу гласуване

Сигнали за конкретни суми, предлагани за гласуване

Изплащане на дълго забавени заплати или други възнаграждения

Опращане на дългове на избиратели срещу гласуване

Оповестяване на „тарифи“ за гласуване

Обявяване на намаления, промоции и др. срещу гласуване

Обявяване на готовност за продаване на гласове

Контролиран вот

ВЪЗМОЖНИ НАРУШЕНИЯ

Заплахи за физическа саморазправа с опоненти или избиратели

Заплахи с уволнение и други финансови санкции

Присъствие в близост до избирателната секция на лица, които наблюдават поведението на избирателите

Групово гласуване на лица, които очевидно не са роднини или близки помежду си

Раздаване на бюлетини в близост до избирателната секция

Превоз на групи от избиратели до изборните секции

Заснемане на гласуването от гласувачия или друго лице

Събиране на лични карти на избиратели

Разпитване на избирателите, които са упражнили правото си на глас за кого са гласували (без анкетъорите на оторизираните социологически агенции)

Установяване на прекомерно висок брой на недействителни бюлетини (при хартиено гласуване)

Изнасяне на бюлетини от избирателната секция (при хартиено гласуване)

Съставяне/ използване на списъци с данни на избирателите

В тези случаи трябва да пуснеш сигнал до „Ти броиш“ и МВР.